THE PERSPECTIVE OF NEW ERA SCIENCES
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
www.global-science-review.com
editor@global-science-review.com

XITOY VA O‘ZBEK TILLARIDA SALOMLASHISH IFODALARINING QIYOSIY TAHLILI

ATAMURATOVA NIGINA NODIRJONOVNA - TALABA

UDK 81'27:811.512.133:811.581

Samarqand davlat chet tillar instituti

Annotatsiya. Ushbu maqolada xitoy va o‘zbek tillarida salomlashish ifodalarining lingvistik hamda madaniy xususiyatlari o‘rganiladi. Salomlashish muloqotni boshlash, suhbatdoshga hurmat ko‘rsatish va ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishda muhim vazifani bajaradi. Maqolada xitoy tilidagi 你好(nǐ hǎo), 您好 (nín hǎo) va boshqa salomlashish shakllari o‘zbek tilidagi “salom”, “assalomu alaykum”, “xayrli tong” kabi ifodalar bilan qiyoslanadi. Shuningdek, yosh, mavqe, ijtimoiy masofa va muloqot vaziyatining salomlashish tanloviga ta’siri yoritiladi.

Kalit so‘zlar: xitoy tili, o‘zbek tili, salomlashish, nutq odobi, pragmatika, madaniyatlararo muloqot, hurmat ifodalari.

Kirish. Salomlashish insonlar o‘rtasidagi muloqotning eng muhim boshlang‘ich bosqichlaridan biridir. U suhbatni ochish bilan birga, kishilar o‘rtasidagi munosabat, hurmat darajasi va muloqotga tayyorlikni ham bildiradi. Salomlashish ifodalari barcha tillarda mavjud bo‘lsa-da, ularning shakli, qo‘llanish sharoiti va madaniy mazmuni bir-biridan farq qilishi mumkin.

Xitoy va o‘zbek tillaridagi salomlashish usullarini qiyoslash ikki xalqning muloqot madaniyatini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Xitoy tilida salomlashish shakllari suhbatdoshning yoshi, mavqei va ijtimoiy masofaga qarab o‘zgarishi mumkin. O‘zbek tilida esa salomlashish ko‘pincha hurmat, samimiylik va odob qoidalari bilan chambarchas bog‘liq.

Til o‘rganuvchi grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzishni bilishi mumkin, ammo vaziyatga mos bo‘lmagan salomlashish shaklidan foydalanishi muloqotda noqulaylik tug‘diradi. Shu sababli xitoy tilini o‘rganishda salomlashish

birliklarining grammatik tuzilishini emas, balki pragmatik vazifasini ham o‘rganish muhimdir.

Salomlashishning tilshunoslikdagi o‘rni. Salomlashish pragmatikaning muhim o‘rganish obyektlaridan biridir. Pragmatika til birliklarining real vaziyatda qanday ma’no anglatishini va insonlar o‘z maqsadlarini nutq orqali qanday ifodalashini o‘rganadi.

Salomlashish quyidagi vazifalarni bajarishi mumkin:

Suhbatni boshlash.

Suhbatdoshning mavjudligini e’tirof etish.

Hurmat yoki samimiylik bildirish.

Ijtimoiy masofani saqlash yoki qisqartirish.

Oldingi tanishlikni eslatish.

Keyingi suhbat uchun qulay muhit yaratish.

Salomlashish har doim ham faqat “salom” ma’nosidagi so‘z orqali amalga oshmaydi. Ba’zan insonlar suhbatni savol, hol-ahvol so‘rash yoki suhbatdoshga murojaat qilish orqali boshlaydilar. Xitoy tilidagi kundalik muloqotda ham bunday holatlar uchraydi. Xitoy tilidagi salomlashish ifodalarini o‘rgangan tadqiqotlarda ularning tanlanishi vaziyat va suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabatga bog‘liqligi qayd etilgan.

Xitoy tilidagi salomlashish shakllari. Xitoy tilida eng mashhur salomlashish ifodalaridan biri 你好 (nǐ hǎo) hisoblanadi. U odatda “salom” yoki “Assalomu alaykum”ga yaqin vazifada qo‘llanadi. Biroq uning o‘zbek tilidagi salomlashish shakllari bilan to‘liq tengligini aytib bo‘lmaydi, chunki ularning tarixiy va madaniy asoslari farq qiladi.

Bu ifoda ikki qismdan tashkil topgan: 你(nǐ) - “sen”, 好(hǎo) - “yaxshi”. So‘zma-so‘z talqinda “sen yaxshisan” mazmuniga yaqin bo‘lsa-da, kundalik muloqotda yaxlit salomlashish ifodasi sifatida ishlatiladi.

你好 ko‘pincha yangi tanishlar bilan muloqotda, o‘quv muhitida va rasmiy yoki yarim rasmiy vaziyatlarda qo‘llanadi. Biroq uni barcha vaziyatlarda bir xil darajada tabiiy deb hisoblash to‘g‘ri emas. Yaqin do‘stlar o‘zaro suhbatni boshqa so‘zlar, murojaatlar yoki vaziyatga mos savollar bilan ham boshlashlari mumkin.

您好 (nín hǎo) -hurmat shaklidagi salomlashish ifodasi. Bu yerda **您** (nín) hurmat ma’nosidagi “siz” olmoshiga mos keladi. Mazkur shakl o‘qituvchi, yoshi katta inson, mijoz yoki rasmiy vaziyatdagi suhbatdoshga murojaat qilishda qo‘llanishi mumkin.

您好 va 你好 o‘rtasidagi farq faqat lug‘aviy ma’noda emas, balki ijtimoiy munosabatni ifodalashda ham ko‘rinadi. Birinchi shakl suhbatdoshga nisbatan ko‘proq hurmat bildiradi. Lekin uning ishlatilishi ham vaziyat, hudud, shaxsiy munosabat va nutq uslubiga bog‘liq.

Bu ifoda “xayrli tong” ma’nosini bildiradi. **早上** (zǎoshang) - “ertalab”, **好** (hǎo) esa “yaxshi” ma’nosiga ega. U ertalabki salomlashishda ishlatiladi.

下午好 - “xayrli kun” yoki kunning ikkinchi yarmidagi salomlashish; **晚上好** esa “xayrli kech” ma’nosini anglatadi. Bunday ifodalar vaqtga asoslangan salomlashish shakllaridir.

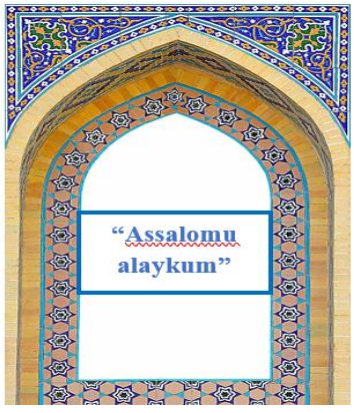
老师(lǎoshī) - “o‘qituvchi”, 好(hǎo) esa “yaxshi” ma’nosida. 老师好o‘quvchi yoki talabaning o‘qituvchiga salom berishida qo‘llanishi mumkin. Bu shaklda suhbatdoshning kasbiy yoki ijtimoiy maqomi murojaatning bir qismi sifatida namoyon bo‘ladi.

Bu jumla “Ovqatlandingizmi?” yoki “Ovqat yedingizmi?” degan ma’noni anglatadi. Ayrim vaziyatlarda u hol-ahvol so‘rashga yaqin ijtimoiy vazifani bajarishi mumkin. Biroq bu jumlani barcha xitoyliklar doimo salomlashish o‘rnida ishlatadi, deb umumlashtirish noto‘g‘ri. Uning qo‘llanishi davr, hudud, munosabat va muloqot sharoitiga bog‘liq. Xitoy tilidagi salomlashish bo‘yicha tadqiqotlarda ham bu kabi ifodalarni aniq vaziyat doirasida tahlil qilish zarurligi ko‘rsatiladi.

O‘zbek tilidagi salomlashish shakllari. O‘zbek tilida salomlashish shakllari milliy urf-odatlar, odob qoidalari va diniy-madaniy an’analar bilan bog‘liq.

“Assalomu alaykum” - o‘zbek tilida keng qo‘llanadigan salomlashish ifodalaridan biridir. U arab tilidan kelib chiqqan bo‘lib, “sizga tinchlik bo‘lsin” mazmunini anglatadi. Unga odatda “Va alaykum assalom” shaklida javob beriladi. Bu salomlashish ifodasi oilada, ta’lim muassasalarida, ish joylarida va kundalik muloqotda ishlatiladi. Uning qo‘llanishi ko‘pincha suhbatdoshga hurmat ko‘rsatish bilan bog‘liq.

“Salom” - kundalik muloqotda keng qo‘llanadigan, nisbatan qisqa salomlashish shaklidir. U do‘stlar, tengdoshlar va tanishlar orasida ko‘p uchraydi. Rasmiy vaziyatda ham ishlatilishi mumkin, biroq tanlov suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabatga bog‘liq.

“Xayrli tong”, “Xayrli kun”, “Xayrli kech” - bu ifodalar kunning muayyan vaqtiga mos keladi. Ular o‘zbek tilida ham mavjud bo‘lsa-da, kundalik nutqda “Assalomu alaykum” va “Salom” shakllari bilan bir xil chastotada ishlatilmasligi mumkin. Ularning tanlovi muloqot muhiti va so‘zlovchining nutq odatiga bog‘liq.

Hol-ahvol so‘rash. O‘zbek tilida salomlashishdan keyin *“Yaxshimisiz?”, “Ishlar qalay?”, “Uyidagilar yaxshimi?”* kabi savollar berilishi mumkin. Bunday savollar suhbatdoshga qiziqish va e’tibor bildirishga xizmat qiladi.

Ayrim vaziyatlarda salomlashish va hol-ahvol so‘rash bir-biridan ajralmas jarayon sifatida kechadi. Biroq savollarning qaysi biri va qay darajada berilishi yaqinlik, yosh, suhbatga ajratilgan vaqt hamda ijtimoiy vaziyatga bog‘liq.

Xitoy va o‘zbek salomlashish shakllarining qiyosi. Har ikki tilda salomlashishning asosiy vazifasi - muloqotni boshlash va suhbatdosh bilan ijtimoiy aloqa o‘rnatish. Shu jihatdan **你好(nǐ hǎo)** va “*Salom*” funksional jihatdan bir-biriga yaqin. Biroq ularni barcha holatlarda mutlaq muqobil deb hisoblash mumkin emas.

№	Xitoycha ifoda	O‘zbekcha yaqin muqobil	Izoh
1	你好 (nǐ hǎo)	Salom	Umumiy salomlashish
2	您好 (nín hǎo)	Assalomu alaykum / Salom	Hurmat ifodasi; muqobil vaziyatga bog‘liq
3	早上好 (zǎoshang hǎo)	Xayrli tong	Ertalabki salomlashish
4	老师好 (lǎoshī hǎo)	Assalomu alaykum, ustoz	O‘qituvchiga murojaat
5	好久不见 (hǎojiǔ bú jiàn)	Anchadan beri ko‘rishmadik	Tanish inson bilan uchrashganda

Jadvaldagi muqobillar to‘liq so‘zma-so‘z tarjima emas, balki muloqotdagi vazifasi jihatidan yaqin shakllardir. Tarjima qilishda shu farqni hisobga olish kerak.

Xitoy tilida **您好** hurmat shaklini ochiq ko‘rsatsa, o‘zbek tilida hurmat “siz” olmoshi, murojaat shakli, fe’lning hurmat shakli va salomlashishning umumiy uslubi orqali ifodalanishi mumkin. Masalan, “*Yaxshimisan*?” va “*Yaxshimisiz*?” jumlalari o‘rtasidagi farq suhbatdoshga munosabatni ko‘rsatadi.

Har ikki madaniyatda katta yoshli yoki yuqori mavqedagi inson bilan muloqotda hurmatni hisobga olish muhim. Ammo hurmatning qanday ifodalanishi bir xil emas. Xitoy tilida **您** **老师** kabi vositalar, o‘zbek tilida esa “*siz*”, “*ustoz*”, *“aka”, “opa*” kabi murojaatlar vaziyatga qarab qo‘llanadi.

Salomlashish va madaniyatlararo muloqot. Xitoy tilini o‘rganuvchi o‘zbek talabalari salomlashish shakllarini yodlash bilan birga, ularning qaysi vaziyatda ishlatilishini ham o‘zlashtirishlari zarur. Masalan, o‘qituvchiga murojaat qilganda **老师好**(lǎoshī hǎo) deyish tabiiy bo‘lishi mumkin.

Biroq do‘stlar orasida har doim shu shakldan foydalanish ortiqcha rasmiylik taassurotini tug‘dirishi mumkin. Shuningdek, xitoy tilidagi so‘zlarni o‘zbek tiliga tarjima qilganda ijtimoiy vazifani saqlash muhim. **你好** ni har doim “Assalomu alaykum” deb tarjima qilish ba’zi kontekstlarda mos bo‘lsa-da, ayrim vaziyatlarda “Salom” tabiiyroq bo‘lishi mumkin.

Madaniyatlararo muloqotda uchraydigan xatolarning bir qismi grammatik bilimning yetishmasligidan emas, balki nutq odobini bilmaslikdan kelib chiqadi. Shuning uchun xitoy tili darslarida dialoglar, rolli o‘yinlar va real vaziyatlarga asoslangan mashqlar katta ahamiyatga ega. Talabalar quyidagi vaziyatlarni mashq qilishlari mumkin:

yangi tanish bilan uchrashish;

o‘qituvchiga salom berish;

do‘st bilan ko‘chada uchrashish;

Har bir vaziyatda salomlashish shakli, murojaat, ohang va keyingi jumlalar

alohida tahlil qilinishi lozim.

Xulosa. Xitoy va o‘zbek tillaridagi salomlashish ifodalari umumiy kommunikativ vazifani bajarsa-da, ularning shakli va madaniy qo‘llanishida farqlar mavjud. Xitoy tilidagi 你好, 您好, 早上好 va 老师好 kabi ifodalar suhbatdosh, vaqt va vaziyatga qarab tanlanadi. O‘zbek tilida esa *“Salom”, “Assalomu alaykum”, “Xayrli tong”* hamda hol-ahvol so‘rash shakllari keng ishlatiladi.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, til o‘rganish jarayonida faqat lug‘aviy ma’noni emas, balki nutqiy vaziyat, hurmat darajasi va ijtimoiy munosabatlarni ham hisobga olish kerak. Xitoy filologiyasi talabalari salomlashish birliklarini real

dialoglarda o‘rganish orqali grammatik bilimlarini mustahkamlashlari va madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

Safarov Sh. Pragmalingvistika. -Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008.

Mahmudov N. Til va madaniyat. - Toshkent: Fan, 2015.

Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения. - Москва: Высшая школа, 1989.

Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. - Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. 2nd ed. - Berlin: Mouton de Gruyter, 2003.

Goffman E. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior. - New York: Anchor Books, 1967.

Hymes D. Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach. - Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1974.

Xia D., Huang L., Yang T. A diachronic study of Chinese greetings between new acquaintances // Journal of Pragmatics. - 2023. - Vol. 217. – P. 156–171.https://doi.org/10.1016/j.pragma.2023.08.007

Bo Y. Honorifics in Chinese, Uzbek, and Russian: A Comparative Study // O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari. - 2025.

Agzamova G. Analysis of Greeting Forms in Oral Speech in Uzbek and Chinese Languages. - 2026. - International Conference on Science, Education & Law, 2(2), 111–114.https://doi.org/10.5281/zenodo.18641591